

TEORIA FRAME-URILOR ȘI PERSPECTIVELE SALE DE APLICARE ÎN ANALIZA CONCEPTELOR

La théorie des frames et ses perspectives d'application dans l'analyse des concepts

**Ecaterina FOGHEL, drd., specialitatea Lingvistica generală,
filosofia limbajului, psiholingvistica, lingvistica informatizată
(Limba franceză), Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Conducător științific: Angela COȘCIUG, dr., conf. univ.**

***Résumé:** Dans cet article on se propose de présenter la théorie des frames, appelée aussi la sémantique des cadres, qui traite du rapport expression – contenu. Dans la multitude d’approches des concepts en tant que structures cognitives dans lesquelles sont reflétées les représentations des individus humains sur le monde qui les entoure, la théorie des frames, élaborée par le linguiste américain Charles Fillmore, se distingue par ce qu’elle propose un modèle propre de structuration des concepts, dans lequel le rôle principal revient au frame (cadre sémantique), un schéma mental qui exprime diverses relations qui peuvent éventuellement s’établir entre différents concepts. Le frame est un instrument cognitif structural qui contribue à la détermination des significations des glossèmes qui s’y associent et qui servent à la verbalisation des concepts. Selon Fillmore, on ne peut interpréter le sens d’un mot qu’en l’encadrant dans un schéma conventionnel de connaissances qui clarifient certains détails par rapport au mot en question. Un frame est donc un système de concepts interconnectés d’une façon qui permet la compréhension d’un concept seulement à condition que le système entier de concepts soit adéquatement compris. D’autre part, une fois qu’un concept faisant partie d’une structure pareille est introduit dans un contexte, tous les autres concepts deviennent interprétables.*

***Mots-clés:** frame, cadre sémantique, lexique mental, structure cognitive, sémantique des cadres, concept.*

Praxisul uman cotidian comportă o multitudine de idei și sensuri despre lume și viață, care pot fi desemnate prin semne glotice reprezentative, susceptibile de a fi folosite în cele mai variate contexte, asigurând o comunicare eficientă și multilaterală. Unitățile de ordin cognitiv, în care se reflectă, în primul rând, cunoștințele noastre despre realitate, sunt conceptele. Cele mai importante concepte pot fi exprimate prin intermediul unităților de limbă. Astfel, legătura dintre gândire și limbă, cunoaștere și comunicare devine una axiomatică și primordială.

Atunci când se analizează un concept în cadrul sistemului complex de cunoștințe și reprezentări umane, suntem puși în situația de a alege dintre multiple paradigme și metode de abordare a problemei date. Noțiunea de „concept” fi-

gurează astăzi în cercetări de ordin filozofic, logic, psihologic, culturologic etc., devenind, astfel, una deosebit de vastă și comportând amprentele tuturor acestor interpretări extralingvistice.

Teoria frame-urilor, dezvoltată de lingvistul american Charles J. Fillmore (1929-2014), pe care ne propunem să o analizăm, evidențiindu-i axele principale, este și ea situată la intersecția semanticii, psihologiei, antropologiei și sociologiei, și oferă un model interesant de studiere a conceptelor. Această teorie operează cu noțiunea de „frame”, luată drept o schemă mentală ce reflectă relațiile care se pot stabili între diferite concepte. Frame-ul este un instrument cognitiv structural ce contribuie la determinarea semnificațiilor glosemelor asociate cu el și se află în serviciul înțelegerii (Petrucci 2010: 1).

Pornind de la ideea că cunoștințele noastre pot fi și sunt structurate, se impune necesitatea de a distinge diferitele structuri sau modele de reprezentare ale acestora. Cunoștințele noastre relativ stabile din perspectivă temporală, provenind din sfera fizică-externă, social-culturală și intern-mentală sunt codificate, în primul rând, prin cuvinte (Călugăru 2010: 191). Cuvintelor li se atribuie niște reflectări sau reprezentări paraverbale, acceptate de vorbitorii aceleiași comunități lingvistice și culturale. De fapt, conceptele apar mai întâi ca imagini intuitive și doar apoi sunt verbalizate. Totalitatea cuvintelor din depozitul mental uman, ce pot fi folosite în comunicare, constituie „dicționarul mental” sau „lexiconul mental”, conform terminologiei propuse de Aitchison. Termenii mentali pot coincide cu cei inventariați în dicționare, dar, evident, că modalitatea sau principiile de stocare ale lor nu coincide cu ordonarea alfabetică ce stă la baza organizării dicționarelor. În plus lexiconul mental, spre deosebire de dicționare, este foarte muabil (Aitchison 2003: 208).

După Fillmore, unul dintre principalele obiective ale teoriei frame-urilor este descrierea sistematică a sensului limbajului natural. În opinia cercetătorului, atunci când auzim un cuvânt, în memorie este activată una dintre scenele sau situațiile tipice cu care ne-am întâlnit anterior și în cadrul cărora știm cum să utilizăm cuvântul dat. În teoria frame-urilor se evidențiază continuitatea care există între experiență și limbaj.

Un frame este orice sistem de concepte înrudite în așa fel, încât pentru a înțelege un concept, este necesară înțelegerea întregului sistem; dacă un concept din componența unei astfel de structuri este introdus într-un text, toate celelalte concepte devin automat interpretabile. Fillmore utilizează termenul de „frame” (sau cadru) drept echivalent generic al unei serii întregi de termeni alternativi, ce figurează în literatura despre problema înțelegerii limbajului natural, precum ar fi „schemă”, „script”, „scenariu”, „model cognitiv” sau „carcasă ideatică” (Fillmore 1982: 111).

În teoria frame-urilor, un cuvânt reprezintă o categorie de experiență, iar o parte din efortul cercetării unui cuvânt ar consta în căutarea motivelor unei comunități lingvistice de a crea categoria reprezentată de acest cuvânt. Fundalul conceptual în raport cu care se determină semnificațiile relevante ale cuvintelor într-un anumit context, este ceea ce Fillmore descrie ca frame.

Frame-urile sunt niște așteptări și cunoștințe prealabile despre lume, care sunt în permanență consolidate, completate, transformate în conformitate cu informația pe care creierul nostru o primește cu ajutorul organelor de simț. În cadrul comunicării, adică a codificării și decodificării continue a mesajelor, noi testăm în permanență frame-urile de care dispunem, perfecționând astfel rețeaua de frame-uri pe care o dezvoltăm în mintea noastră (Gavagna 2013:1).

Prin analogie cu termenul de „lexicon mental”, Fillmore îl introduce pe cel de „frame-icon” pentru a desemna totalitatea frame-urilor cognitive și lingvistice de care dispune un individ, care are posibilitatea de a invoca unele dintre ele pentru a conferi sens anumitor situații în care se poate afla. La fel și cuvintele pe care le întâlnește acest individ pot evoca anumite frame-uri, în virtutea unei asocieri convenționale dintre acestea, astfel încât frame-urile cognitive sunt acele înțelegeri de fundal care sunt necesare pentru a da sens lucrurilor care se întâmplă în jurul nostru, iar frame-urile lingvistice sunt cele care sunt, în mod specific, codificate în, sau evocate de unitățile lexicale sau alte elemente glotice.

Cunoașterea noastră a oricărei forme glotice se bazează, în primul rând, pe conexiunea cu un oarecare frame sau situație, semnificativi ambii pentru noi personal. Deoarece aceștia sunt personal semnificativi, recurența lor sau, mai târziu, ocurența a ceva similar este recunoscută. În așa fel, un copil mic învățând limba, mai întâi însușește etichete pentru situații întregi, și, doar mai târziu etichetează fiecare obiect în parte. Un copil ar putea asocia mai întâi cuvântul „creion” cu experiența sa de a sta alături de mama la masă și de a desena cerușe. Apoi el devine în stare să izoleze și să identifice elementele separabile ale unei astfel de experiențe: creionul, foaia de hârtie, acțiunea de a desena, etc. Și mai târziu el asimilează diferite nume ale elementelor unor scene diferite, dar similare celei discutate: pictură, schiță, creion, toc, cretă, hârtie etc. Și în sfârșit, el va avea la dispoziție un repertoriu complex de frame-uri (cadre) sintagmatice, paradigmatic, ierarhizate, corespunzătoare unor experiențe mai abstracte sau mai îndepărtate de experiența originală în care a întâlnit pentru prima dată cuvântul „creion” (Fillmore 1977: 62).

Sintetizând datele din exemplul de mai sus, în termeni de învățare, mai întâi dispunem de etichete pentru toate scenele sau experiențele, apoi – de cele pentru elementele separabile ale acestora și, în cele din urmă, acumulăm un repertoriu de etichete pentru scene schematice și abstracte și un repertoriu pentru entități percepute independent de scenele în care ele au fost pentru prima dată întâlnite.

În viziunea lingvistului american George Lakoff, contemporan al lui Fillmore, indivizii umani achiziționează anumite frame-uri prin faptul că trăiesc într-un anumit mediu cultural; aceste frame-uri au pondere diferită și grad diferit de proeminență în cadrul frame-iconului individual al fiecăruia, astfel încât doi indivizi diferiți vor interpreta diferit experiența lor legată de una și aceeași activitate, sau, altfel zis, două persoane diferite trăiesc experiențe diferite datorită tendinței lor de a încadra experiențele lor în mod diferit, recurgând la frame-uri diferite cu configurații care nu sunt identice (Andor 2010: 158).

Cele expuse mai sus vin să ne confirme ideea că cunoștințele noastre și

experiența sunt structurate cu ajutorul frame-urilor. Cuvintele, ce constituie materialul glotic, evocă frame-ul în mintea vorbitorului; iar ascultătorul va invoca un frame compatibil pentru a interpreta sensul cuvintelor în cauză.

Învățând o limbă, indivizii umani asociază, deci, anumite scene cu anumite frame-uri sau cadre lingvistice. Scena, în accepția în care este folosită de Fillmore în teoria frame-urilor, nu este doar o reprezentare strict vizuală, dar include orice tip de tranzacții interpersonale, scenarii standard, scheme familiare și, în general, orice segment coerent al credințelor, acțiunilor, experiențelor sau închipuirilor umane. Frame-ul ar fi, în acest caz, orice sistem de alegeri lingvistice (colecții de cuvinte), dar, la fel, și alegeri de reguli gramaticale, categorii gramaticale, ce pot fi asociate cu exemple prototipice de scene.

Scenele și frame-urile se activează reciproc. Frame-urile se interconectează, în memorie, cu alte frame-uri, în virtutea materialului lingvistic comun; scenele se interconectează cu alte scene, în virtutea asemănării entităților componente sau contextelor de ocurență (Fillmore 1977: 63).

Frame-ul ne pune la dispoziție structurile conceptuale ce sunt necesare pentru determinarea sensului unităților lingvistice. Forma lingvistică evocă un frame, ea fiind convențional asociată unui frame, iar vorbitorul invocă frame-uri pentru a da sens și pentru a înțelege experiențele și trăirile sale. Asocierea unei unități lexicale cu frame-ul sau frame-urile pe care aceasta îl/le evocă, include indirect informație și despre contrastele sau deosebirile acesteia față de vecinii sau partenerii săi de frame (Andor 2010: 160).

Prin urmare, devine necesar să discutăm structura internă a frame-ului. Unitățile, procesele sau actanții care pot fi sau trebuie să fie prezente în cadrul tipului de situație identificată ca frame, constituie elementele frame-ului (Frame Elements- FE). Pentru a înțelege esența relațiilor care se stabilesc între un frame și elementele acestuia, precum și a celor dintre FE între ele, să reluăm exemplul citat de Fillmore cu referire la frame-ul „Răzbunare”. Evocarea frame-ului dat implică imediată considerare a următoarelor elemente: a unui subiect care a comis o acțiune ce l-a prejudecat pe altcineva, care va fi numit Ofensator (FE1); a unei persoane care a fost prejudecată de ofensator și care va fi Partea Vătămată (FE2); a unei acțiuni sau prejudiciu care a fost adus părții vătămate –FE3; a unei persoane ce acționează împotriva ofensatorului pentru a-l pedepsi și care este Răzbunătorul (FE4); și, în cele din urmă, Pedepsa (FE5) adică actul de răfuială cu ofensatorul. Răzbunătorul poate fi același ca și Partea Vătămată. Toate aceste elemente sunt componente conceptuale necesare pentru înțelegerea a ceea ce se întâmplă. Acestea formează nucleul frame-ului. Frame-ul constituind doar o schemă conceptuală, pot exista o varietate largă de unități lexicale care să evoce același frame de Răzbunare.

Fillmore vorbește și de elemente periferice care pot fi prezente în frazele constituite în jurul unităților lexicale ce evocă frame-ul Răzbunare, dar care nu sunt direct relaționate cu acest tip de situație. Aceste elemente periferice ar fi analoge circumstanțialelor lui Tesnière, adică expresia timpului, spațiului și mo-

dului. Toate actele de răzbunare se petrec într-un loc anume și la un anume timp, și într-un mod particular implicând anumite sentimente și scopuri din partea participanților.

Distincția dintre nucleu și periferie, în cazul frame-urilor, nu se reduce la distincția dintre obligatoriu și opțional. În general, toate elementele periferice sunt opționale, dar există multe situații în care elementele nucleare nu sunt exprimate într-un anumit context. Uneori regulile gramaticale permit omisiunea unui element nuclear, cum ar fi, de exemplu, omisiunea subiectului în propozițiile imperative (Andor 2010: 165).

Semantica frame-urilor lui Fillmore acordă un rol deosebit conceptului de prototip. Prin acesta, se înțelege o reprezentare a aspectelor din cultura înconjurătoare care face posibilă definirea și descoperirea sensului unui cuvânt (Călugăru 2010: 196). Pentru a înțelege sensul unui cuvânt, trebuie anume să ținem seama de practicile culturale care conțin această categorie. Utilizarea prototipică a sensului cuvântului determină varietatea de contexte în care poate figura cuvântul dat. O utilizare adecvată a cuvântului intervine atunci, când condițiile situației de fundal se potrivesc cu prototipul care le definește. În acest context, Fillmore recunoaște că există cuvinte, în cazul cărora asocierea cu un prototip este destul de problematică, din cauza recurenței frecvente a acestora.

Prototipurile sunt esențialmente experimentale. Procesul alegerii și utilizării unui cuvânt într-o situație nouă implică compararea experienței curente cu experiențele trecute și aprecierea gradului de similaritate al acestora, care ar permite recurgera la aceeași codificare lingvistică (Fillmore 1977: 57).

O altă noțiune ce contribuie la elucidarea esenței semanticii frame-urilor este cea de „perspectivă”. Orice frame poate fi raportat la puncte de vedere diferite. Unul și același eveniment sau situație admite participarea mai multor actanți, fiecăruia revenindu-i un anumit rol în raport cu ceilalți. Respectiv, înțelegerea complexă a unui frame impune considerarea tuturor perspectivelor posibile asupra evenimentului sau situației în discuție.

Semantica frame-urilor și-a găsit implementare practică într-un proiect specializat, găzduit la Institutul Internațional de Informatică din Berkeley, California, care poartă numele de FrameNet. În cadrul acestui proiect, se urmărește construirea unei baze de date lexicale în limba engleză, pornind de la anotarea exemplurilor concrete de utilizare a celor mai diferite cuvinte în texte concrete. Ideea centrală a proiectului FrameNet rezidă în faptul că sensurile majorității cuvintelor pot fi mai bine înțelese în baza unor frame-uri (cadre) semantice determinate: adică descrierea unui eveniment, relație sau situație tipice și a participanților la acestea.

În cadrul bazei de date FrameNet, orice concept este reprezentat ca un frame, căruia îi corespunde una sau mai multe unități lexicale care evocă frame-ul dat. În baza unei definiții generale a conceptului, se determină elementele frame-ului (FE). Acestea sunt divizate în nucleare (core) și periferice (non-core), fiecare fiind situat în raport cu celelalte elemente din cadrul frame-ului și exemplificat, după caz, în enunțuri concrete. Din punct de vedere formal, anotările care

le găsim în FrameNet sunt niște triplete care reprezintă cazurile de actualizare ale elementelor frame-ului (FE) pentru fiecare enunț anotat, și fiind reprezentate de însăși elementul frame-ului, o funcție sintactică a acestuia și un enunț-tip.

Echipa FrameNet a reușit deja să evedențieze și să prelucreze circa 1000 de frame-uri semantice și chiar să le coreleze între ele printr-un sistem de legături inter frame, care scoate în evidență legătura dintre frame-urile mai generale și unele specifice, oferind o bază pentru reflecții și concluzii noi asupra structurii semantice a lexicului și principiilor și mecanismelor de exprimare a conceptelor în limbaj.

Așadar, semantica frame-urilor, autorul și promotorul căreia este Ch. Fillmore, reprezintă o încercare remarcabilă din lingvistica modernă de a explica relația dintre expresie și conținut, cuvânt și concept, limbaj și experiență. Modelul structural de cadru semantic facilitează înțelegerea interconexiunilor complexe dintre elementele frame-ului și lexiconului mental ale individului uman. Iar considerarea conceptelor drept elemente componente ale unui frame constituit în conformitate cu un prototip interpretabil din diferite perspective și exprimabil prin diferite elemente glotice, ar putea reprezenta o metodă în studierea multilaterală a conceptelor și a cuvintelor prin care acestea sunt exprimate.

Bibliografie:

1. Aitchison J. *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2012. 337p.
2. Andor J. *Discussing frame semantics: The state of the art. An interview with Charles J. Fillmore*. În: *Review of Cognitive Linguistics*, 2010, 8:1, p. 157-176.
3. Călugăru M. *Considerații asupra teoriei cadrelor*. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Litere și Științe Sociale*, 2010, nr.1. p. 189-200.
4. Fillmore Ch. *Frame Semantics*. În: *Linguistics in the Morning Calm. Selected papers from SICOL-1981*. Seoul: Hanshin Publishing Company, 1982, p. 111-137.
5. Fillmore Ch. *Scenes-and-Frames Semantics*. În: Zampolli A. ed. *Linguistic Structures Processing*. Amsterdam: North-Holland, 1977, p. 55-81.
6. Milică I. *Teoria cadrelor semantice: aspecte teoretice, implicații metodologice și potențial de aplicare*. În: *Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Științe Filologice*, 2012, L, p. 103-114.
7. Gavagna D. *Frame Semantics a brief introduction*. Aarhus University, 2013. https://www.academia.edu/6478873/Frame_semantics_a_brief_introduction (vizitat 5.11.2016).
8. Petruck M. *Frame Semantics*. 2010. https://www.princeton.edu/~adele/LIN_106:_UCB_files/Miriam-Petruck-frames.pdf (vizitat 5.11.2016).
9. Кульчицкая Н.А. *Фрейм как тип лексического концепта (о новых взглядах на проблему фрейма в лингвистике)*. Горловский государственный педагогический институт иностранных языков. http://www.rusnauka.com/ONG/Philologia/7_kul_chickaja%20n.a..doc.htm (vizitat 20.07.2016).